

ДНЕПР ГАТЛАГЪН

(Фронтовой тетрадьс)

1943 джил, сентябрь сарин чилгч. Зун онъград намр обрд-лжэх, збвэр зекун цаг билэ. Мана гвардейск полк обр-сб уга хортнла дээлдэд, Кремен-чуг гидг балгъс давад, Днепр обрдэд ирв.

Сентябрин хбрн доланд, полкин нуурт йовсн Александр Новожиловин гурвдгч батальон, брэл обр халдад, түү тэвх кемд Буцыла гидг селанд обрддж ирв. Тер батальонд би полкин штабас йовлав.

Голин амнас нег брэл дунад селан бээдж. Халддж-халддж бээгъэд, мана цергчир „ура“—гилдэд босв. Немшнр сурдэд зулцхав, манахс голин эргур кбблдэд, орад ирцхав. Түрүлдж голд күрсн хортд адгылдад, белн бээсн онъгъцд суулдв, цугтан тедн багтдж чадсн уга. Зэрмнь мана сумнла харгъад укцхав, зэрмнь гаран бргэд, кел-бэргдцхав. Мана нег ротин командир Прохин укс дэврэд, хойр онъгъцар дүүрнъ улс бэрдж авб.

Бэргдсн улсиг цуглулад, зулсна ардаснь халдад зогсвдн. Ман дотр, Полтава балгъснас, сержант Иван Рыбаков йовла. Днеприн уснд күрн, бэр бвлгддж киисэд, хойр гарарн ус утхдж авад, уучкад хээкрв:

—Көгшн буурл Днепр! Хэрү ирхв гилэв, үгән ода күцэвв...

Сержантин хойр нүднэс булан нүлмсн эврэн асхрв. Наадк цергчир, офицермүд бас түүг дахдж, Днеприн уснас аршалцхав.

Иван Рыбаковиг ик сәәнәр таньдг билэв. Обрнь оч суугъад, Днеприн ус амсдж оркад, Иванд келджәнэв:

—Хортн холджд гардг бәәдл гарад бәäv, эн онъгъцд суугъад, ардаснь кббхмн болвзго?

—Тертн үнн, цаг урэхмн биш,—гидж келн, укс босад онъгъцд суудж оркад, эн хәәкрдж бәәнә.—Коммунист улс, нааран суутн, хортнд серл дгхмн биш!

Кесг улс дарцлдад онъгъцд суулдвдн. Нәәмәд хәävтә онъгъцсиг залад, Днеприн дунд бәәсн бичкн арл тал гарад йовб бидн. Манахс чигн, хортн чигн, халдад йовцхана. Автомат, пулемет хойрин сумд хур кевтә асхрад, толгъа деегәр шуугад гарад чигн йовна, зәрмдән онъгъцин хәвргъд тусад, голин усиг эрәтрүләд чигн оркна.

„Ура!“—гидж хәәкрлдэд, арлд обрләд ирвдн. Хортна цергчир, манахсиг үзэд, арл деер зогсл уга, цааранднь гарад зулдж йовна. Укс буулдад, арл давшад, хәәкрәд орлдвдн. Омнәс хаджасн дәәсд бу-суман хайлдад, укс онъгъцд суулдад зулцхав. Ардаснь хадж кббл-

дәд, зәрминь уснд чивәгъэд, арлан авад зогсвдн. Арл деер арв гар пулемет, талдан чигн кесг олн зер-зев, хортн үл-ләдж. Тер сббгъән, арлиг хойр лаклж хэрү авхар хортн седв. Мана цергчир бийән сагсергг бәрджәсн деерәс, тедниг хадж кббгъэд, зәрминь уснд булхулад тәвцхав.

Василий Батеха гидг командириг арлин комендант кедж үлдәгъэд, Новожилов бидн хойр, тер сббнь бийднь хойр онъгъцарн хэрү ирвдн. Буцыла гидг селәнәс бочкс, уулд, модд авхулад, усн деер, кү даагъад бәәм бичкн-бичкн плотс келджәнәвдн. Тун деерән суугъад, Днеприг ягъад болв чигн гатлхар шиидв бидн. Ор цәәгъэд бәäv. Одрәр тиим бргн гол гатлхд ик әәмшгтә,—бүрүл болхиг күләвдн. Дакад болхла, Днепрүр тасрад, гурвдгч батальон ордж ирсн болджана. Полкин наадк батальонс дахлдад күцддж ирх гисн тоолвр манд бас орв.

Гал-цагъан обр, дөрвн час болдж йовла. Мана гатлх газрт Днепр йир бргн юмн. Әчимән уга, збвәр халун цаг болв. Дбчәд-дбчәдәр таслад, салдсмудиг хойр әнгьгачквдн. Учринь цәәлгъдж дгчәнәвдн. Зәрминнь чирә хүврәд олцхав. Одрәр тиим бргн гол гатлна гидг басл хату юмн. Болв салдс улс заквр күңцәх йоста.

Хойр онъгъцмдн архлата, усн деер нәәхләд бәәцхәнә. Салдсмудиг дахулад голин амн деер күрәд ирвдн. Хортн үз-джәнә, болв хаджахш.

Не, манахс сууцхатн!..

Новожилов бас әмсхсн, ардас гүүддж ирн, онъгъц деер гарч йовна: „Хәлә әдичн бийснь бас йовн гиджәдгдж“ гисн кевтә-гъәр, дорагъар хәләддж оркад, кбвүд гүүлдәд онъгъцд суулдв.

Нег онъгъцинъ дүүрч суудж авад, телтр кбвад бәәсн баг мод хәләгъэд гарввдн. Нег зун метр гарад оркхламвдн, хортн экләд хав. Товин сумн бмн-ард хагърад, усиг бргәд хайад бәәнә. Нег хәләхнь, хойрдгч онъгъцд товин сумн тусад, „талхм-тархм“ кегъад оркв. Тииглдә йовтл, голин дунднь күрәд ирвдн. Манд пулеметин сумн күрдг болад ирв. Тер онъгъцимвдн гиигн халагъар кечксн онъгъц билә. Одакиг сумн тусад, хагълад хайад йовна. Ман дотр шавта чигн улс йовна. Тедн дурндан хәәкрлднә:

—Хэрү залтн, эс гидж арл тал залтн,—боллдна. Теднд ода үг келдж болшго. Онъгъцин сүл бәрдг күүнә обр суучкад, заквр дгчәнәв:

—Мел тер модн тал хәләлгъәд зал!

Хортна сумн гидг юмн күчр болад ирв. Хәләхнь, телтр амнд хойр пулемет хаджаснь үзгднә. Эдн манд хорлтан йир икәр күргддж бәәнә. Мадита бас нег шулун-шудриг взводн командир йовла. Одакд келджәнәв:

—Елифан, пулеметәр эдниг ха!—гигәд тер хойр пулемет тал зааджанав. Елифан Нагаев, мел келхиг эрджәсшнь, онъгъцд дбнънулджәгъад хагъад оркв.

—Харгъад одв, дакн ха!—

болдж манахс хәәкрлдв.

Нагаев зогсл уга хав. Обр-хн бәәсн хойр пулемет ду гархан уурв. Зәрм улснь доран үлдв, зәрмнь цааран гарад зулцхав. Тер хоорнд мана онъгъц телтр амнд обрдәд, ик-ик чолудин обр ирдж йовнавдн.

Хәävиг дорагшан кехлә, газрт күрәд бәäv. Цугтан гәрәдәд буувдн. Усн күзүцә болад бәäv, кблд газр ишкгдв. Зүрки байрлад, амар гарч одн гигәд бәәнә. Тер мини байриг, ббмдж эс чәддг күн сәәнәр медхмн. Онъгъц келтс гихлә, нанла әдл, теетг бссн күн ббмдг аргъ уга юмн болджана. Ода кбл доран газр ишкдж авчквдн,—кенчн күн маниг диилддж чадш уга—гисн санамр седкл нанд орв.

Зер-зевән гартан бргдж авчкад, „ура!“—хәәкрәд, гарад гүүцхәвдн. Немшнр тесдж эс чадад, гарад зулцхав.

Әлсн деегур гүүлдәд, Днеприн амн деер бәәсн рошиг эзләд, булагъад авб бидн. Андрей Суембаев гидг нег хасг кбвүн связист билә. Голин эврә амнас авн, телтр амн күртл онъгъцин ард сунъгыг татад тер ирв. Тер сунъгыгар Новожилов генералд келв:

—Тана даалгъсн даалгъвр күцв!

Тиигдж дбчн күн Дерневка гидг селәнә обр, Днепр гатлдж одвдн. Тер асхнь хойр взвод ирв. Ардас күцлпәд дала әдл дәәнә тагтс авч ирцхав.

Гурв хонад полк кевтән Днеприн барун амнд ирв арв-хонад—мана гвардейск корпус буклдән Днепр гатлв.